

ARAPÇA VE TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ “YARDIMLAŞMA” VE “ARKADAŞLIK” KONULU METİNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI: BİR EŞDİZİMSEL ÖRÜNTÜLEME ÇÖZÜMLEMESİ ÖRNEĞİ

Derya Adalar*

Özet

Bu çalışmada, Arapça ve Türkçenin anadili öğretim kitaplarındaki ortak konulu metinlerde geçen sözcükler, dilbilimin bir araştırma konusu ve yöntemi olan eşdizimsel örüntüleme yöntemine göre değerlendirilecektir. Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ilkökul ikinci ve üçüncü sınıf ders kitapları ile Arap ülkelerinden Libya, Ürdün, Suriye ve Lübnan ilkökullarında okutulan ikinci ve üçüncü sınıf ders kitaplarının eşdizimsel örüntüleme yöntemi ile karşılaştırılması yapılırken, metinlerde sunulan kavram dünyalarından hareketle, hem farklı siyasal rejimlerle yönetilen Arap ülkelerinin kendi aralarındaki hem de bu ülkelerle Türkiye arasındaki ortak ve farklı yönlerin belirlenip değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: *metin, eşdizimsel örüntüleme, bağdaşklık, kavram alanı, bağlam*

COMPARISON OF TEXTS IN ARABIC AND TURKISH TEXTBOOKS CONCERNING “SOLIDARITY” AND “FRIENDSHIP”: AN EXAMPLE OF COLLOCATIONAL PATTERNING

Abstract

This paper is an assessment of the words contained in the texts with common subjects in Arabic and Turkish mother tongue teaching textbooks in terms of collocational patterning, which is the research topic and a method of linguistics. Textbooks for primary school grades two and three as published by Turkish Ministry of National Education were compared with the textbooks for grades two and three, which are used in the primary schools of Libya, Jordan, Syria and Lebanon. During this assessment, according to the world of concepts presented, identification of similar and dissimilar aspects between selected Arabic countries, ruled under different political regimes in addition to identification of similar and dissimilar aspects between these Arabic countries and Turkey, was aimed in the context of such common texts.

Keywords: *text, collocation, coherence, conceptual field, context.*

---

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi, adalar@humanity.ankara.edu.tr

1. Giriş

Kavramlar, aynı dil birliğindeki insanlarda belli özelliklere sahiptir ama çevreye, birikimlere, ruhsal yapılara göre bireyden bireye, toplumdan topluma farklılık gösterir. Durum böyleyken farklı dil birliğinden olan insanların kavramsal dünyalarında büyük farklılıklar olacağı bir gerçektir.

Bu çalışmada Arapçanın ve Türkçenin öğretilmesinde kullanılan metinlerdeki kavram dünyaları, sözcük ve sözcük birlikteliklerinden yola çıkılarak ele alınacaktır. Türkçeyi ve Arapçayı anadili olarak öğrenen çocuklara sunulan kavram dünyaları arasındaki ortak ve farklı yönleri ortaya çıkarmak amacıyla çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ilkökul ikinci ve üçüncü sınıf ders kitapları ile Arap ülkelerinden Libya, Ürdün, Suriye ve Lübnan ilkökullarında okutulan ikinci ve üçüncü sınıf ders kitaplarındaki ortak konulu ve iletili metinler karşılaştırılacaktır. Bunun nedeni ilkökul 2. ve 3. sınıfın kavram dünyasının oluşumunun ve anadili öğreniminin erken döneminin tamamlandığı bir zaman aralığına denk gelmesidir.¹

Çalışmada söz konusu Arap ülkeleri ve Türkçe 2. ve 3.sınıf ders kitaplarında ortak olan ‘yardımlaşma’ ve ‘arkadaşlık’ konulu metinler eşdizimsel örüntüleme yöntemiyle değerlendirilecektir. Böylece arkadaşlık ve yardımlaşma konularının farklı dil birliğinden olan toplumlarda nasıl sunulduğu ve aynı yaştaki çocuklara sunulan kavram dünyalarının nasıl oluşturulduğu görülecektir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Metin

Metin, mantıksal, anlamsal ve dilbilgisel açıdan bağlantılı bir bütünlüktür² Başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak da tanımlanabilir.³

2.2. Bağdaşıklık/Bağlaşıklık

Yağcıoğlu, makalesinde *bağdaşıklığın* (coherence) ve *bağlaşıklığın* (cohesion) farklı araştırmacılarca yapılan tanımlarına yer vermektedir.

Widdowson’a göre bağlaşıklık ‘önergeler arasındaki açık, dilbilgisel olarak gösterilen ilişki’ bağdaşıklık ise ‘edimsel eylemler arasındaki bağlantı’ olarak tanımlanmaktadır. Beaugrande ve Dressler’a göre ise bağdaşıklık “metin dünyasının bileşenlerinin, yani yüzey metnin temelini oluşturan kavram ve ilişkilerin düzenlenmesinin karşılıklı olarak erişilebilirliğini içeren biçimlerle ilgilidir.”⁴

¹ Uzun, Leyla, *Neden Anadili Öğretimi? , Nasıl bir Anadili Öğretimi?*, <http://modersmal.skolutvecling.se/turkiska/index.htm>

² Keçik, İlknur-Uzun, Leyla, *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım*, Eskişehir 2003, s.11

³ Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, İstanbul 2001:Multilingual, s.41

⁴ Yağcıoğlu, Semiramis, *Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanması Eşdizimin İşlevi, Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*, Garmen(Essen), 2002, s.

Halliday ve Hasan metinsel bütünlüğün sağlanması için kullanılan bağlantıların oluşturulmasını sağlayan tek ölçütün bağdaşıklık olduğunu savunmaktadır. Onlara göre bağdaşıklık, metindeki anlam ilişkilerini, bir tümce dizisinin metin olabilmesini yani metnin doğru *biçimlendirilişini* (texture) sağlamaktadır. Bu da neyin metin olduğu, neyin metin olmadığı konusunda ayırım yapabilmemizi kolaylaştırmaktadır.⁵

2.3. Eşdizimlilik

Eşdizimlilik (collocation) aynı bağlamda kullanılmalarından dolayı birbiriyle ilişkilendirilen sözcüklerin ortaya çıkardığı bağlantıları kapsamaktadır. Eşdizimlilik, sözcükler ve cümleler arasında bağdaşıklık yaratır. Böylece bu sözcükler ve cümleler bir metin olarak anlamlandırılabilirler. Örneğin aynı anlamsal alana ait olmaları nedeniyle ‘pipo’, ‘tütün’ ve ‘duman’ bağdaşıklık etkisi yaratırlar.⁶

Eşdizimsellik incelenirken, incelenen sözcüğün dizimsel olarak iki yanında neyin bulunduğu bakılır. Eğer sözcük gece ise eşdizimlerinden biri büyük bir olasılıkla karanlık olacaktır. Eşdizimsel sözcüklerin arasında birlikte kullanıldıkları metnin konusuyla bağdaştırılmalarının dışında herhangi bir dizgesel ilişki yoktur. “Savaş” ve “ yok etme” sözcükleri görünürde birbirleriyle ilişkili olmamasına rağmen şiddet ile ilgili konularda birlikte görülmelerinden dolayı bağdaşıklık etkisi yaratmaktadırlar.⁷

2.4. Kavram ve Kavram Alanı

Doğan Aksan, ‘*Kavram ve Kavram Alanı*’ konusunda şunları söylemektedir.

‘Kavramlar (concept) insanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımlarının zihinde yer eden ve bir *soyutlamayla* (abstraction) dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanısıdır.

Bir dilin söz varlığını temel alarak kavramı kabaca bir tanımla ‘*bir sözlükte madde başı olarak yer alan sözcükler*’ biçiminde niteleyebiliriz. Ancak bunlardan bir bölümü bir nesneyi, bir niteliği, bir bölümü de bir olayı, bir oluş ya da devinimi gösterir.

Kavramlar, insanoğlunun yetiştiği çevreye, birikimlerine ve ruhsal yapısına göre bireyden bireye ayrımlar göstermekle birlikte aynı dil birliği içindeki insanlarda, aşağı yukarı belli bir niteliğe sahiptir.

Zihnimiz bize yalnızca tek tek sözcüklere bağlı olarak kavramları tanıma olanağını değil, aynı zamanda onların ilişkili oldukları başka kavramlarla bağlantı ve ayrımlarını tanıma olanağını da verir; ayrıca kavramların başka öğelerle ortaya koydukları kuruluşları tanıma ve çözme yetisine de sahiptir.”⁸

⁵ Halliday, M.A.K., Hasan, Ruqaiya, *Cohesion In English*, Longman, Londra 1976, s.2-4

⁶ Oktar, Lütfiye, Çevreye İlişkin Haber Metinlerinin Dilbilim, Sosyal Psikoloji ve İletişim Bilimi Açısından Çözümlemesi, *XI. Dilbilim Kurultayı: Bildiriler*, Ankara ODTÜ 1997, s. 163-164

⁷ Yağcıoğlu, Semiramis, *Sosyoloji Metinlerinde Konu Sürekliliğinin Eşdizimsel Örüntü Açısından İncelenmesi: Edimbilimsel bir yaklaşım*, Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler, German (Essen) 2002, s.190

⁸ Aksan, Doğan, *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara 1998, s.40-41

Aksan'a göre: '*Kavram alanı* (conceptual field), anlam alanı, dil alanı gibi terimlerle anılan bir akımdır.⁹ 1931 yılında Alman dilcisi Trier tarafından ortaya atılan bu kuramın temeli, kavramların zihinde birbirinden soyutlanmış olarak ayrı ayrı bulunmadıkları, bir mozayik gibi birbirleriyle sınırlandıkları, içinde birbirlerini etkiledikleri alanlar oluşturdukları biçiminde açıklanabilir.

2.5. Bağlam

Aksan'a göre : Bir gösterge, öteki öğelerle birlikte ve onlarla bütünleşerek, onların da yardımıyla bir kavramı yansıtmaktadır ki, göstergelerin bağlı bulunduğu bu öğelerin oluşturduğu bu bütüne *bağlam* (context) adını veriyoruz. Ancak belli bir kavramın kesinleşmesi yalnızca, sözcüğün birlikte bulunduğu öğelere değil, göstergenin içinde geçtiği sözcüklere ve konuya da bağlıdır.

3. Veri Tabanında Yer Alan Ders Kitapları Üzerine Gözlemler

Eşdizimsel örüntüleme çözümlemesi yoluyla, Arap ülkeleri ve Türkçe ilkököl ikinci sınıf ders kitaplarındaki '*yardımlaşma konulu*' ilkököl üçüncü sınıf ders kitaplarındaki '*arkadaşlık konulu*' metinler eşdizimsel örüntüleme çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Metinler ve metinlerden oluşturulan tablolar yardımıyla çeşitli değerlendirmeler yapılacaktır.

3.1. Yardımlaşma konulu metinler

2. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan '*Tombiş ile Minnoş*' isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Tombiş ile Minnoş¹⁰

Pırıl pırıl bir gündü. Tombiş ile Minnoş okuldan evlerine dönüyorlardı. İki kardeş, kırmızı kiremitli, şirin evlerini çok seviyorlardı. Babaları o evi üç yıl önce almıştı. O zaman ev, çok eski ve haraptı. Babaları:

- Bakın çocuklar! Ben bu evi satın aldım. Onu onarmak ve güzelleştirmek hepimizin görevi, dedi.

Bunun üzerine tüm aile işe koyuldu. Babaları çatıyı onarmaya başladı. Anneleri pencereleri sildi. Büyük baba bahçedeki yabancı otları temizledi, çiti onardı. Büyük anne saksılara çiçekler dikti. Badana yapıldı. Baca temizlendi. Tombiş ile Minnoş ise ailedeki herkese yardım ediyorlardı. Çok mutluydular. Evlerini onarıırken, başlarına gelen her olaya kahkahalarla gülüyorlardı. Hele Tombiş'in su kovaşına düşmesine çok güldüler.

Sonunda yıkık yer, köyün en güzel evi oldu. Kararlı olmanın, el birliğiyle çalışmanın ödülünü almış oldular.

⁹ Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil III*, Ankara 2000, s.161

¹⁰ Özyürek, Hikmet, Kozinoğlu, F. Nilgün, *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı II*, M.E.B. Basımevi, s.18, İstanbul 2001

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
			el birliği ile çalışmak	1
			yardım etmek	1
Bağıntılı Sözcükler				
gün	pırıl pırıl bir gün	1	dönmek	1
okul		1	çok sevmek	1
ev	köyün en güzel evi, kırmızı kiremitli şirin ev	7	satın almak	1
kardeş	iki kardeş	1	onarmak	4
yıl	üç yıl	1	güzelleştirmek	1
eski		1	işe koyulmak	1
harap		1	silmek	1
baba		3	çiçek dikmek	1
çocuklar		1	badana yapmak	1
görev		1	temizlemek	2
aile		2	mutlu olmak	1
çatı		1	kahkahalarla gülmek	1
anne		1	düşmek	1
pencere		1	kararlı olmak	1
ot	yabani ot	1	ödül almak	1
çit		1	gülmek	1
büyükbaba		1		
bahçe		1		
büyükanne		1		
saksı		1		
su kovası		1		
yer	yıkık yer	1		
baca		1		
TOPLAM		36		31

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 36; eylem soylu sözcükler grubu içinde kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 6, bağıntılı fiillerin oluşturduğu 25 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metnin kavram alanı sözcükleri eylemlerden oluşmaktadır. Bunlar 'yardım etmek, el birliği ile çalışmak' sözcükleridir.

Kavram alanı sözcükleri verilirken kazandırılmaya çalışılan 'güzelleştirmek, işe koyulmak, satın almak, mutlu olmak, çiçek dikmek, kararlı olmak, badana yapmak, ödül almak' gibi eylem soylu sözcükler bulunmaktadır.

Yardımlaşmanın güzelliği iletili aile içi yardımlaşma konulu bir metinle verilmektedir. Metinde 20 cümle bulunmaktadır. Bu cümleler arasında metinsel bağdaşıklık sağlanmakta, anlam akışını bozan cümleler bulunmamaktadır.

İncelediğimiz Arap ülkeleri ders kitaplarının hepsinde yardımlaşma iletili metinler bulunmaktadır. Arap ülkelerindeki genel görünümü şu şekilde değinebiliriz.

2. Sınıf Libya Arapça ders kitabında yer alan "Üretken Aile" isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Üretken Aile¹¹

Abdullah amcasının oğlu Mes'ud'u ziyaretinden döndü ve akşam oturup babasıyla konuştu.

Abdullah: Amcamgilin büyük bir çiftliği var. Amcam toprağı sürüyor ve ekinleri suluyor.

Baba: Peki oğlu Hamza ne yapıyor?

Abdullah: Hamza zeytinleri topluyor.

Baba: Peki Hamza'nın annesi ve kız kardeşi Rukiyye ne yapıyor.

Abdullah: Anne inekleri sağıyor, yemek hazırlıyor, giysileri onarıyor. Rukiyye'ye gelince o tavukları besliyor, yumurtaları topluyor ve ev işlerinde annesine yardım ediyor.

Baba: Amcanın ailesi kendi el emekleriyle geçiniyor.

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
			yardım etmek	1
Bağıntılı Sözcükler				
ziyaret		1	dönmek	1
akşam		1	oturmak	1
baba		4	konuşmak	1
çiftlik	büyük bir çiftlik	1	sürmek (toprak)	1
amca, amcamgil		3	sulamak	1
ekin		1	toplamak	1
oğul		2	yapmak	2
toprak		1	sağmak (inek)	1
zeytin		1	onarmak	1

¹¹ el-lugatu'l arabiyye lis-saffi's-sâlis mine't-ta'lim el-esâsi, s.114, Libya 1998

anne		2	hazırlamak (yemek)	1
kız kardeş		1	beslemek	1
inek		1	toplamak	1
yemek		1	geçinmek	1
giysi		1		
tavuk		1		
yumurta		1		
iş	ev işi	1		
aile		1		15
emek	el emeği	1		
TOPLAM		25		

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 25; eylem soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı ile ilgili fiillerden oluşan 2, bağıntılı fiillerden oluşan 13 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metinde kavram alanı sözcüğü olarak '*yardım etmek*' sözcüğü verilmektedir. Metinde aile içi yardımlaşma iletisi verilmektedir.

Metinde bu ileti verilirken kavram alanını genişletmeye yönelik olarak '*çiftlik, ekin, toprak, zeytin, inek, yemek, giysi, tavuk, yumurta, ev işi, el emeği*' gibi sözcükler kavratılmaya çalışılmaktadır. Bu sözcükler yardımlaşma konusuyla bağıntılı olmalarının yanı sıra öğrenciyi köy hayatı konusunda bilgilendirmeye yöneliktir.

Tablodaki eylem soylu sözcükler bölümüne baktığımız zaman yukarıdaki bağıntılı ve ad soylu sözcüklerle beraber verilerek kavratılmaya çalışılan fiillerde bulunmaktadır. Bunlar arasında '*toprak sürmek, inek sağmak, yemek hazırlamak, giysi onarmak*' sözcükleri vardır. Metin, 9 cümleden oluşmaktadır. Metinsel bağdaşıklık sağlanmakta, konu dışı unsurlara yer verilmemektedir.

2. Sınıf Lübnan Arapça ders kitabında yer alan '*Yardımlaşma ve İrade*' isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Yardımlaşma ve İrade¹²

Râmî sekiz yaşında bir öğrencidir. Bir gün tehlikeli bir hastalığa yakalanır. Doktor onu muayene ettikten sonra üzülerek başını sallayıp şöyle der.

- Bu ilaçlar bünyeni güçlendirip iyileşmene yardımcı olacak. Ancak ayakların yeniden yürüyebilecek hale gelene kadar tam olarak istirahat etmen ve yataktan çıkmaman gerekiyor.

Râmî'nin arkadaşları olayı duydular ve çok etkilendiler. Ona yardım etmeye karar verdiler. Böylece her gün onlardan biri Râmî'nin evine gidiyor, okulda ne öğrendilerse onu ona öğretiyorlardı ve ödevlerini yazmasına yardım ediyorlardı. Râmî (başına gelenden dolayı) şikayetçi değildi, sabırlıydı. Güçlü bir iradeye sahipti, iyileşip tekrar okula gideceğine inanıyordu. Dört ay geçtikten sonra sağlığı düzelmeye, bacakları yavaş yavaş güçlenmeye ve iyileşmeye başladı.

¹² el-kırâatu'l-'arabiyye, es-senetu's-sâniye-et-ta'limu'l esâsi, s.94, Lübnan 1999

Doğum gününde annesi onun bütün arkadaşlarını doğum günü partisine katılmaya davet etti. Onlara oğluyla yardımlaşmaları ve ona gösterdikleri yardımdan dolayı teşekkür etti. Onun tekerlekli sandalyesinden doğrulup yavaş yavaş iki ayağı üstünde durduğunu, ardından önce sağ ayağını sonra sol ayağını azim ve kararlılıkla öne attığını gördüklerinde ne kadar da çok şaşırılmışlardı. Râmi elleriyle duvara tutunuyor ve yürüyebilmek için duvardan destek alıyordu. Ayaklarının ilerlemesi için yardımcı olsun diye eliyle duvara dayandı. Sonra bir elini duvardan çekti. İkinciye de çekti ve bir adım attı. Sonra ikinci ve üçüncü... Râmî başarmış hastalığını yenmişti, doğum günü sevincini ve sağlığına kavuşma keyfini arkadaşlarıyla paylaşmak üzere arkadaşlarına katılmıştı. Bu sırada ona cesaret tezahüratları yükseldi. Herkes Râmî'yi güçlü iradesinden dolayı kutladı. Râmî'de içtenliklerinden ve yardımlarından dolayı onlara teşekkür etti. Tatlı ve meyve yediler. Râmî den yakında okulda kendilerine katılma sözü alarak çıktılar.

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
yardımlaşma		1	yardımcı olmak	2
yardım		2	yardım etmek	2
			tutunmak (duvar)	1
			destek almak	1
Bağıntılı Sözcükler				
öğrenci		1		
hastalık	tehlikeli bir hastalık	2		
doktor		1	yakalanmak (hastalığa)	1
ilaç		1	muayene etmek	1
bünye		1	üzülmek	1
ayak	sol ayak, sağ ayak	4	sallamak (baş)	1
yatak		1	güçlendirmek	1
arkadaş		4	iyileşmek	3
her gün, bir gün		2	yürüyebilmek	1
onlar		2	istirahat etmek	1
ev		1	duymak	1
okul		4	etkilenmek	1
ödev		1	karar vermek	2
şikayetçi		1	gitmek	1
sabırlı		1	öğrenmek	1
irade	güçlü bir irade	2	öğretmek	1
sağlık		2	düzelme	1
bacak		1	güçlenmek	
baş		1	duymak	1

olay		1	yazmak	1
ay	dört ay	1	inanmak	1
doğum günü		3	katılmak	3
anne		1	davet etmek	1
parti	doğum günü partisi	1	teşekkür etmek	2
sandalye	tekerlekli sandalye	1	doğrulmak	1
yavaş yavaş		2	iki ayağı üstünde durmak	1
ayak	iki ayak	1	şaşırmak	1
azim		1	yürüyebilmek	1
kararlılık		1	ilerlemek	1
el		2	dayanmak, tutunmak (duvar)	1
duvar		4	öne atmak	1
hastalık		1	adım atmak	1
sevinç		1	başarmak	1
keyif		1	kavuşmak (sağlık)	1
cesaret tezahüratı		1	paylaşmak	1
içtenlik		1	söz almak	1
tatlı		1	çıkmaq	1
meyve		1	şaşırmak	1
sağlık		1	başarmak	1
kavuşma		1	yenmek	1
katılma		1	kutlamak	1
TOPLAM		58		58

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 2, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 56; eylem soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı ile ilgili fiillerin oluşturduğu 7, bağıntılı fiillerin oluşturduğu 51 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metinde *'yardımlaşma, yardım, yardım etmek, yardımcı olmak'* gibi kavram alanı sözcüklerine rastlanmaktadır.

Kavram alanı sözcükleri verilirken bu sözcüklerle beraber kavratılmak istenen bağıntılı sözcükler bulunmaktadır. Bu sözcükler incelendiği zaman birbiri içinde bağıntılı gruplar oluşturdukları görülmektedir. Bunlara örnek olarak *'sağlık, bünye, hastane, doktor, ilaç', 'okul, öğrenci, ödev, arkadaş', 'ev, yatak', 'ayak, bacak'* sözcükleri verilebilir. Yardımlaşma konulu bu metinde bağıntılı sözcüklerin oluşturdukları bu gruplar hastane, okul, ev, vücut organları gibi farklı kavram gruplarını kavratmayı amaçlamaktadır.

Sözcük kullanımı bakımından oldukça zengin olan bu metinde ayrıca *'güçlenmek, güçlendirmek, yakalanmak, sağlığa kavuşmak, davet etmek, teşekkür etmek, destek almak, adım atmak, istirahat etmek'* gibi fiiller de kullanılarak öğrencinin kavram alanı genişletilmeye çalışılmaktadır.

Metinde 25 cümle bulunmaktadır. Metnin uzun olması nedeniyle cümleler arasındaki anlam akışı sağlanamamaktadır. Özellikle metnin son paragrafı, bağdaşıklığı bozmaktadır. Yani son paragrafta bulunan bazı cümleler çıkarılsa da metnin bütünlüğü bozulmayacaktır.

Ama metin iletisini başarı ile sunması açısından tutarlı kabul edilebilir.

2. Sınıf Suriye Arapça ders kitabında yer alan 'Yardımlaşma' isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Yardımlaşma¹³

Sa'd, Râmiz, Hedîl ve Suad'dan oluşan dört arkadaş boş zamanlarında kendilerine yarar sağlayan işler yapmak konusunda anlaşır. Evlerinin önündeki geniş alana çeşit çeşit çiçek ekmeye karar verdiler. Aralarında işbölümü yaptılar. S'ad ve Râmiz çukur kazacak, Hedîl ve Suad ise tohumları ekip sulayacaktı. Arkadaşlar keyifle şarkı söyleyerek işe koyuldular.

Kısa bir süre sonra çiçekler açtı ve evin önündeki geniş alan küçük bir bahçeye dönüşüverdi. Böylece arkadaşlar sevindiler ve şöyle dediler:

- Bu çiçekler hepimizin. Eğer yardımlaşmasaydık bu çiçekler ne açar ne de kokuları yayılırdı.

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
işbölümü		1	yarar sağlamak	1
			işe koyulmak	1
			yardımlaşmak	1
Bağıntılı Sözcükler				
arkadaş	dört arkadaş	2	iş yapmak	1
zaman	boş zaman	1	...konusunda anlaşmak	1
ev		1	ekmek (çiçek, tohum)	1
alan	evin önündeki geniş alan	2	karar vermek	1
çiçek	çeşit çeşit çiçek	4	kazmak (çukur)	1
çukur		1	sulamak	1
tohum		1	(keyifle) şarkı söylemek	1
bahçe	küçük bir bahçe	1	açmak (çiçek)	2
keyif		1	dönüşüvermek	1
süre	kısa bir süre	1	yayılmak (kokuları)	1
koku		1	sevinmek	1
TOPLAM		22		20

¹³ el-muhâdese ve'l-kırâ'a ve't-ta'bir ve'n-neşîd,es-saffu's-sâni el-ibtidâi, C.II, s.54 Suriye, 2002

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 1, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 21; eylem soylu sözcük grubu içinde kavram alanı ile ilgili fiillerin oluşturduğu 5, bağıntılı fiillerin oluşturduğu 15 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metinde kavram alanı sözcüğü olarak ‘yardımlaşmak, işbölümü yapmak, yarar sağlamak, işe koyulmak’ sözcükleri verilmektedir. Bağıntılı olarak ise ‘çiçek, tohum ekmek, çukur kazmak, çiçek açmak, keyifle şarkı söylemek, konusunda anlaşmak, dönüşüvermek, kokuları yayılmak’ sözcükleri verilerek yardımlaşma iletilisinin verilmesi kolaylaştırılmaktadır.

Metin, 9 cümleden oluşmaktadır. Cümleler arasında anlam akışı sağlanmakta dolayısıyla metin bağdaşık bir görünüm arz etmektedir.

2. Sınıf Ürdün Arapça ders kitabında yer alan ‘Yardımlaşma’ isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Yardımlaşma¹⁴

Çocuklar beden eğitimi dersinde oyun alanına gittiler. Sa’d futbol oynadı. Beden eğitimi dersi bitince elini yüzünü yıkadı ve sınıfa gitti. Sa’d yazı dersi için hazırlanmak istedi. Defterini, kalemini ve kalem tıraşını çıkardı. Silgisini aradı ama bulamadı. Çantasını yeniden aradı ama silgiyi bulamadı. Sıra arkadaşı Hâzım ona doğru baktı ve ne arıyorsun S’ad dedi. S’ad:

- Silgimi kaybettim.

Hâzım hemen elini cebine uzatıp bir silgi çıkarttı ve onu S’ad’a verdi. S’ad arkadaşının bu hareketi karşısında sevindi ve yanında silgi olmadığı için özür diledi. Sonra öğretmen sınıfa girdi ve Hâzım’a yardımlaşmasından dolayı teşekkür etti.

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
yardımlaşma		1		1
Bağıntılı Sözcükler				
çocuklar		1	gitmek	1
ders	beden eğitimi dersi, yazı dersi	2	oynamak (futbol)	1
alan	oyun alanı	1	bitmek	1
futbol		1	yıkamak	1
el		2	hazırlanmak istemek	1
yüz		1	aramak	3

¹⁴ Lugatunâ ‘l-‘arabiyye, es-saffus’sânî, C.II, s.23Ürdün 2003

defter		1	bulamamak	2
kalem		1	kaybetmek	1
kalemtraş		1	uzatmak	1
silgi		5	çıkartmak	1
çanta		1	vermek	1
arkadaş	sıra arkadaşı	2	.. karşısında sevinmek	1
cep		1	yanında olmamak	1
öğretmen		1	özür dilemek	1
sınıf		2	teşekkür etmek	1
TOPLAM		21		20

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 1, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 20, eylem soylu sözcük grubu içinde, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 20 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Kavram alanı sözcüğü olarak ‘yardımlaşma’ sözcüğü verilmektedir. Yardımlaşmanın güzel bir davranış olduğu iletisi verilmeye çalışılırken konu ‘okul’ kavram alanı sözcüklerinin bağıntılanmasıyla oluşturulmuştur. Böylece öğrenci yardımlaşma kavramını öğrenirken okul sözcüğünün kavram alanına giren sözcükleri de öğrenmektedir. Örnek olarak ‘okul, sınıf, öğretmen, kalem, silgi, defter, kalemtraş, çanta, sıra arkadaşı, yazı dersi, beden eğitimi dersi’ sözcükleri verilebilir.

Bağıntılı filler grubunda ise “*kaybetmek, bulamamak, özür dilemek, teşekkür etmek, elini uzatmak, hazırlanmak istemek, yanında olmamak, karşısında sevinmek*” gibi sözcükler bulunmaktadır.

Metinde 12 cümle bulunmaktadır. Metinde anlam akışı dolayısıyla da bağdaşıklık sağlanmaktadır.

2. sınıf Arapça ve Türkçe ders kitaplarından alınan ve eşdizimsel örüntü çözümlemesi yaptığımız metinlerde ortaya çıkan genel görünüme şu şekilde değinebiliriz. Kavram alanı sözcüğü olarak Suriye, Lübnan ve Ürdün ders kitaplarında ‘yardımlaşma’; Türkiye, Lübnan ve Ürdün ders kitaplarında ise ‘yardım etmek’ sözcüğü bulunmaktadır. Burada yardımlaşma iletisinin farklı ülkelerde, farklı metinlerle ama genelde aynı kavram alanı sözcüklerinin sunulması verildiğini görmekteyiz. Örneğin, Libya ders kitabındaki metinde aile içi yardımlaşma konusu ele alınmakta, Lübnan, Ürdün ve Suriye ders kitabında ise arkadaşlar arasındaki yardımlaşmanın farklı yönleri belirtilmektedir. Bu metinler incelendiği zaman Libya ders kitabında kavram alanı sözcüklerine fazla değinilmediğini, metnin sadece anlamsal olarak yardımlaşma iletisini verdiğini, Lübnan ders kitabının yardımlaşma iletisini verirken sonuca ulaşmakta geç davrandığını, konuyla ilgisiz sözcüklere de yer vererek metni uzattığını görmekteyiz. Tüm metinler içinde, yardımlaşma kavramı alanına giren sözcükler bakımından en kapsamlı metin Suriye ders kitabındaki metindir.

Her biri farklı ülke ders kitaplarındaki bu metinler bazı eksikliklerine rağmen yardımlaşma iletisini başarıyla vermektedir.

Metinsel bağdaşıklığın sağlanması bakımından en başarılı ülkeler arasında Türkiye, Suriye ve Ürdün'ü gösterebiliriz.

3.2. Arkadaşlık konulu metinler

3. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan '*Telefon Konuşması*' isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Telefon Konuşması¹⁵

Oğuzhan Yüksel'le hem okul hem de mahalle arkadaşıyız. Anneme, Oğuzhan'ı üç gündür göremediğimi söyledim. Annem:

- Hasta olabilir, dedi. Sonra bana döndü:

- Arkadaşının evini ara, sor, dedi.

Oğuzhanların telefon numarasını buldum. Telefon ahizesini kaldırdım. Uzun düdük sesi geldikten sonra numarayı çevirdim. Karşı tarafın telefonunun zili üç defa çaldı. Telefon açıldı. Bir bayan sesi:

- Alo, dedi.

- Efendim: üç yüz on yedi, on sekiz elli üç mü, diye sordum.

Telefon açılınca, ben hep aradığım numarayı sorarım. Çünkü dalgınlıkla numarayı yanlış çevirmiş olabilirim.

Ses:

- Evet, dedi.

- Efendim, ben Oğuzhan'ın arkadaşıyım. Adım Sevda Şahin. Oğuzhan'ı üç gündür göremedim. Merak ettiğim için aradım.

- Oğuzhan hastalandı kızım. Kendisine vereyim de görüşün.

Telefonu Oğuzhan aldı:

- İyi günler Sevda, dedi. Beni aramana sevindim. Çok teşekkür ederim. Üç gündür rahatsızım. Doktora gittim. İlaç verdi. Yatarak dinlenmemi söyledi. O nedenle okula gelemiyorum.

- Annem de sesi merak etti. 'Geçmiş Olsun.' dedi. Seni daha fazla rahatsız etmeyeyim. Öğrendiğimiz dersleri, sen iyi olunca söylerim. Hoşça kal.

- Telefonu önce ben kapattım. Çünkü telefonu açanın kapatması gerektiğini hiç unutmuyorum.

---

¹⁵ Taşkın, Nahit Ali, Külekçi, Mehmet Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 3, Dörtel Yayıncılık, s.132, Ankara 2002

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
arkadaş	okul arkadaşı, mahalle arkadaşı	3		1
Bağıntılı Sözcükler				
anne		3	görmemek	2
gün	üç gün	3	aramak (telefonla)	2
hasta		1	sormak	2
ev		1	kaldırmak (telefon ahizesi)	
telefon numarası		1	numarayı çevirmek	1
telefon ahizesi		1	(telefon zili)çalmak	1
ses	uzun düdük sesi	1	(yanlış) çevirmek	1
taraf	karşı taraf	1	merak etmek	2
telefon zili		1	hastalanmak	1
alo		2	görüşmek	1
efendim		3	sevinmek	1
telefon		5	teşekkür etmek	1
aranan numara		1	rahatsız olmak (hasta)	1
dalgınlık		1	(doktora) gitmek	1
yanlış		1	yatarak dinlenmek	1
ses		1	gelememek	1
iyi günler		1	öğrenmek	1
doktor		1	rahatsız etmek	1
ilaç		1	iyi olmak	1
okul		1	kapatmak (telefon)	1
geçmiş olsun		1	açmak (telefon)	1
dersler		1	unutmamak	1
hoşça kal				
TOPLAM		34		29

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 1, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 36; eylem soylu sözcükler grubu içinde bağıntılı fiillerin oluşturduğu 29 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metinde kavram alanı sözcüğü olarak ‘arkadaş’ sözcüğü belirlenmektedir. Bu metin telefonda konuşma kurallarına değinmekle beraber bunu arkadaş sevgisi iletilisiyle beraber sunmaktadır. Böylece hem hasta olduğu zaman arkadaşlarımızı arayarak onlarla ilgilenmemiz gerektiği vurgulanmakta hem de ‘telefon’ kavram alanına giren sözcükler metne bağıntılanarak kavratılmaya çalışılmaktadır. Bu, ad ve eylem soylu sözcükler arasında ‘telefon, telefon numarası, telefon ahizesi, uzun düdük sesi, telefon zili, alo, efendim, aranan numara, ahizeyi kaldırmak, telefon zili çalmak, yanlış çevirmek, telefon açmak’ sözcükleri bulunmaktadır.

Metinde, 37 cümle bulunmaktadır. Bu cümleler arasında konu sürekliliği ve anlam akışı açısından gereksiz cümleler bulunmamakta, metinsel bağdaşıklık sağlanmaktadır.

İncelediğimiz Arap ülkeleri ders kitaplarının hepsinde arkadaşlığın güzelliği iletili metinler bulunmaktadır.

3. Sınıf Libya Arapça ders kitabında yer alan 'Arkadaşım' isimli metnin sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Arkadaşım¹⁶

Arkadaşın seni sever, sen de onu seversin. Onunla beraber oturmak seni mutlu eder. Olmadığın zaman seni sorar, hastalandığında seni ziyaret eder, senin sevincinle sevinir, üzüntünle üzülür, yardıma ihtiyacın olunca sana yardım eder.

Ruhtur ve kalptir arkadaş

Onu severim

Gelmediği zaman onu sorarım

Onu yanımda bulurum

Üzüntümde sevincimde onu yanımda bulurum.

Oyun olsun, ciddiyet olsun yorulmadan bana eşlik eder.

Bir işimde onu çağırırsam, isteğime rızayla cevap verir.

Bizimle terbiyeyle arkadaşlık eder, bizimle kızmadan arkadaşlık eder.

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
arkadaş		2	arkadaşlık etmek	2
Bağıntılı Sözcükler				
sevinç		2	sevmek, sevinmek	3
üzüntü		2	oturmak	1
yardım		1	mutlu etmek	1
ruh		1	sormak	1
kalp		1	hastalanmak	1
oyun		1	ziyaret etmek	
ciddiyet		1	sevinmek	1
iş		1	üzülmek	1

¹⁶ el-muhâsede ve'l-kınâ ve't-ta'bir ve'n-neşîd, es-saffu's-sâlis el-ibtidaî, C.II, s.58, Suriye, 2002

istek		1	ihtiyacı olmak	1
rıza		1	yardım etmek	1
terbiye		1	sormak	1
			yanında bulmak	1
			yorulmamak	1
			eşlik etmek	1
			çağırarak	1
			kızmamak	1
			cevap vermek	1
TOPLAM		12		27

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 1, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 11; eylem soylu sözcükler grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 2, bağıntılı fiillerin oluşturduğu 25 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metnin kavram alanı sözcükleri '*arkadaş, arkadaşlık etmek*' sözcükleridir. Arkadaş sözcüğü nitelenirken *arkadaş-ruh, arkadaş-kalp* şeklinde örüntülenmektedir. Ayrıca metinde zıt anlamlı sözcüklere yer verilmektedir. Bunlara örnek olarak '*sevinç-üzüntü, sevinmek-üzülmek*' sözcükleri verilebilir.

Metinde iyi arkadaşın özellikleri eylem soylu sözcüklerle '*arkadaş: yardım etmek, arkadaş: yanında bulmak, arkadaş: mutlu etmek, arkadaş: eşlik etmek*' şeklinde belirtilmektedir.

Metin, 11 cümleden oluşmaktadır. Bilgilendirici bir metin olmasına rağmen, kavramları üst üste ve çok fazla sayıda sıralamamaktadır. Konu sürekliliğini ve anlam akışını bozan cümleler yoktur. Bağdaşıklık sağlanmaktadır.

3.Sınıf Ürdün Arapça ders kitabında yer alan '*Yeni Öğrenci*' isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Yeni Öğrenci¹⁷

Yeni öğretim yılı başladı. Beşşâr köydeki okuluna sevinçli ve mutlu olarak geldi. Uzaktan arkadaşı Ali'yi gördü.

Beşşâr çok sevindi. Onu görmeyeli uzun zaman olmuştu. Beşşâr arkadaşıyla oturdu. Her biri yaz tatilinde ne yaptığını anlatmaya başladı. Sonra Hâşim geldi. Yanında başka bir öğrenci vardı. Hâşim şöyle dedi:

- Bu Saîd. O yeni bir öğrenci. Herkes Saîd'i selamladı. Ona isimlerini söylediler. Haşim şöyle dedi:

¹⁷ Lugatunâ 'l-'arabiyye, es-saffus'sâlis, C.II, s.6, Ürdün 2003

- Saîd Amman’da oturuyordu. Orada bir okulda okuyordu. Sonra bu yıl bizim okulumuza nakil yaptırdı. Saîd şöyle dedi:

- Babam bu köydeki toprağımızı ekmek için döndü. Amman’a göç etmeden önce ailem burada oturuyordu.

Öğrenciler Saîd’le beraber okulu gezdiler, ona oyun alanlarını, kütüphaneyi, çalışma odasını, sınıfları tanıttılar. Ondan okulun futbol takımında kendileriyle beraber olmasını istediler. Saîd yeni arkadaşlarından dolayı sevindi. Onlara güzel karşılamarından dolayı teşekkür etti.

Saîd şöyle dedi:

- İnsanın arkadaşlarının olması ne kadar güzel!

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram Alanı Sözcükleri		Toplam		
arkadaş	yeni arkadaş	3		
Bağıntılı Sözcükler				
yıl	yeni öğretim yılı	1	başlamak	1
köy		2	gelmek	1
okul		5	görmek/görememek	2
sevinçli		1	sevinmek	1
mutlu		1	anlatmaya başlamak	1
uzak (uzaktan)		1	selamlamak	1
süre	uzun süre	1	merhaba demek	1
zaman	uzun zaman	1	oturmak (ikamet etmek(2))	3
yaz tatili		3	okumak	1
öğrenci	başka bir öğrenci, yeni bir öğrenci	1	nakil yaptırmak	1
isim		1	ekmek (toprak)	1
yıl	bu yıl	1	göç etmek	1
tarla		1	gezmek	1
toprak		1	tanıtmak	1
aile		1	beraber olmak istemek	1
oyun alanı		1	mutlu olmak	1
kütüphane		1	teşekkür etmek	1
çalışma odası		1		
sınıf				
futbol takımı				
karşılama	güzel karşılama	1		
TOPLAM		36		26

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 1, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 35; eylem soylu sözcükler grubu içinde, bağıntılı fiillerin oluşturduğu 25 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metinde kavram alanı sözcüğü olarak 'arkadaş' sözcüğü bulunmaktadır. Burada diğer metinlerden farklı olarak yeni arkadaş edinme iletisi verilmektedir. Konu ise okul arkadaşlığı anlatılarak sunulduğu için 'yeni öğretim yılı, okul, öğrenci, kütüphane, oyun alanı, çalışma odası, sınıf' gibi bağıntılı sözcüklere yer verilmektedir. Yine eylem soylu sözcükler içinde arkadaşlık ile ilgili 'arkadaş: (onunla) beraber olmak istemek, arkadaş: (seni) iyi karşılamak' gibi sözcüklerle arkadaşın özellikleri anlatılmaktadır. Bu yönüyle Libya ders kitabındaki metne benzemektedir.

Metinde, 27 cümle bulunmaktadır. Bu cümleler arasında konu sürekliliği ve anlam akışı bulunmaktadır. Dolayısıyla metinsel bağdaşıklık sağlanmaktadır.

3. Sınıf Lübnan Arapça ders kitabında yer alan 'Kavuşma' isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Kavuşma¹⁸

Ben bir çocukken hemen yakınımızda ailesiyle birlikte oturan bir arkadaşım vardı. Birlikte geçirdiğimiz günler ne kadar güzeldi. Sabahları tarlalarda koşardık. Çiçeklerden çiğ tanelerini yudumlar, güneş batana kadar ağaçların altında oynardık. Eylül ayında birlikte beyaz bulutlar ve ufuk tarafına göç eden kuşlara bakardık.

Bir akşam ayrıldık. Günlerin bizim için ne sakladığını bilmiyorduk. Nâcî gitti. Bir daha onu görmedim. Bana veda etmeden, en azından bir kelime söylemeden nasıl gitti? Bazen evin avlusuna giderim. Tek başıma dururum. Burada oynardık. Evleri boş ve ıssız. Bahçeleri de aynı şekilde ıssız. Çiçekler ölmüş ve yerlerinde dikenler bitmişti. Ağaçlara, merdivene ve onu saran otlara bakıyorum. Duvarın içlerindeki karınca yuvalarına bakıyorum, küçük ağacın üzerindeki bir serçeye bakıyorum, penceredeki örümceğe bakıyorum. Çocukluğumuz hayalimde canlanıyor. Neydik ne olduk. Her şey yabancı. Neredesin sen Nâcî?

Acaba dönersin de bir daha karşılaşır mıyız? Onu düşünerek, yokluğundan dolayı üzümlere geçti yaz mevsimi. Ardından başka bir yaz ve sonra bir diğeri...

Bir gün tek başıma yürüyordum, öğlen vaktiydi, güneş yakıyordu. Omzuma vuran bir el hissettim. Sonra tanıdığım ve sevdiğim bir sesin bana seslendiğini duydum. Bu düş değildi. Nâcî gülüyor, yüzü sevgi ve arkadaşlık saçıyordu. Bir anda her şey değişiverdi. Hasretle kucaklaştık. Üç yıl geçmişti, ne diyeceğimizi bilmiyorduk. Allahım ne büyük sevinçti, ne kadar da güç tuttum göz yaşlarımı. Ve çocukluğumuz, onunla ilgili hiçbir şey unutmamıştım. Ben ve arkadaşım parlayan güneşin altında yolda yürüdük. Ellerimiz kenetlenmişti.

- Bana biliyor musun ilk evimize geri dönüyoruz derken gün ne kadar da güzelleşmişti.

Ah !! Üç yıl. Büyüdük, sevgimiz de büyüdü. Çiçeklerin ilkbaharda tarlalara geri dönüşü gibi çocukluk günlerimizde geri gelmişti.

¹⁸ el-kırâatu'l-'arabiyye, es-senetu'sâlîse-et-ta'limu'l esâsi, s.128, Lübnan 2000

Ad soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	Nitelemeler		Eylem soylu sözcükler ve tekrarlanış sayıları	
Kavram		Toplam		
Alanı Sözcükleri				
arkadaş		2		
arkadaşlık		1		
Bağıntılı Sözcükler				
çocuk, çocukluk		4	oturmak(ikamet etmek)	1
yakın		1	geçirmek (gün)	1
aile		1	koşmak	1
gün		2	yudumlamak	1
güzel	ne kadar güzel	1	batmak (güneş)	1
sabah		1	oynamak	2
tarla		2	göç etmek	1
çiçekler		3	bakmak	1
çiğ taneleri		1	saklamak	1
güneş		1	ayrılmak	1
ağaçlar	küçük ağaç	3	bilmemek	1
eylül ayı		1	görmemek	1
bulut	beyaz bulut	1	veda etmek	1
ufuk		1	tek kelime etmemek	1
kuş		1	gitmek	1
akşam		2	tek başına durmak	1
ev	ilk ev	3	terk etmek	2
avlu		1	ölmek	1
bahçe		1	diken bitmek	1
merdiven		1	ne idik ne olduk	1
boş		1	ıssızlaşmak	1
ıssız		2	dönmek	1
ot		1	hayalinde canlanmak	1
duvarın gediği		1	karşılaşmak	1
karınca yuvası		1	üzülmek	1
serçe		1	düşünmek	1
pencere		1	(tek başına) yürümek	1
örümcek		1	yakmak (güneş için yakmak)	1
yabancı			sırtını sıvazlamak	1
yokluk		1	hissetmek	1
yaz	başka bir yaz	2	seslenmek	1

mevsim		1	arkaya dönmek	1
yol		2	gölmek	1
öğlen vakti		1	hasretle kucaklaşmak	1
güneş	parlayan güneş	2	değişivermek	1
el		1	ne diyeceğini bilmemek	1
ses	tanıdık bir ses	1	ne kadar sevinmek	1
düş		1	(göz yaşlarını)güç tutmak	1
rüya		2	e dair hiçbir şey unutmamak	1
yıl	üç yıl	1	elleri kenetlenmek	1
sevinç	büyük bir sevinç	1	geri dönmek	3
göz yaşı		1	güzelleşmek	1
gün	çok güzel bir gün, çocukluk günleri	2	büyüme	2
sevgi		1		
bahar		1		
TOPLAM		70		68

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 2, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 68; eylem soylu sözcükler grubu içinde, bağıntılı fiillerin oluşturduğu 68 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metnin kavram alanı sözcükleri, 'arkadaş, arkadaşlık' sözcükleridir. Metinde, arkadaşlığın güzelliği iletisi verilmeye çalışılırken kavram alanını genişletmeye yönelik, zengin bir bağıntılı sözcük grubu ile karşılaşmaktayız. Arkadaşlık kavramı, bu metinde çocukluk arkadaşlığının güzelliği ve değeri iletisini veren uzun bir olay örgüsü içinde sunulmaktadır.

Kavram alanı sözcükleriyle bağıntılı olarak 'sırtını sıvazlamak, elleri kenetlenmek, ne diyeceğini bilmemek, hasretle kucaklaşmak, ne idik ne olduk, ..e dair hiçbir şey unutmamak, tek kelime etmemek, elleri kenetlenmek' gibi yeni kavramlara değinilerek öğrencilerin kavram dünyaları geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Arkadaşlık iletisi verilirken nasıl ki Ürdün metninde okul ile ilgili kavramlar ağırlıktaysa burada da doğaya özgü kavramların ve hayvan isimlerinin ağırlıkta olduğunu görüyoruz. 'çiçekler, çiğ taneleri, güneş, ağaçlar, bulut, ufuk, kuş, bahçe, karınca yuvası, bahar, tarlalar, ot, serçeler, örümcek' sözcükleri buna örnek olarak verilebilir. Şüphesiz ki bu sözcükler anlatıma bir ahenk katmaktadır.

Metinde 40 cümle bulunmaktadır. Diğer metinlere göre daha uzun bir metin olmasına rağmen konu sürekliliği ve bağdaşıklık sağlanmakta, ileti başarıyla sunulmaktadır.

3.Sınıf Suriye Arapça ders kitabında yer alan 'Arkadaş Ziyareti' isimli metin ve sözcük örüntüsü aşağıdaki gibidir.

Arkadaş Ziyareti¹⁹

Ahmet arkadaşı Ekrem'i evine davet etti. Ekrem okul ödevini bitirince annesinden izin istedi ve arkadaşının evine gitti. Nazikçe kapıyı çaldı. Ahmet kapıyı açtı. Arkadaşına hoş geldin diyerek en güzel şekilde karşıladı ve içeri buyur etti. Ekrem arkadaşının odasına girdi. Düzenli, küçük bir odaydı. İki arkadaş masaya oturdular. Ortak ilgi alanlarından konuştular. Ekrem şöyle dedi: Ben çocuk dergisi okumayı severim çünkü Arap bilginleriyle ilgili hikayeler var. Ahmet şöyle dedi:

Babam Arap kahramanlarıyla ilgili bir kitap satın aldı. Her gün harika bir hikaye okuyorum.

Ahmet'in annesi oğlunun arkadaşını selamladı ve onlara portakal suyu ikram etti. Biraz oynadılar. Sonra Ekrem ayrılmak için arkadaşından izin istedi. Annesine bir saatte döneceğine dair söz vermişti. Ahmet arkadaşını yarın okulda görüşmek üzere diyerek kapıya kadar uğurladı.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında görüleceği gibi bu örüntü bağlamında, ad soylu sözcük grubu içinde, kavram alanı sözcüklerinin oluşturduğu 1, bağıntılı sözcüklerin oluşturduğu 31; eylem soylu sözcükler grubu içinde, bağıntılı fiillerin oluşturduğu 36 anahtar sözcük bulunmaktadır. Bu anahtar sözcükler üst kavramlar şeklinde nitelendirilebilir.

Metinde kavram alanı sözcüğü olarak '*arkadaş*' sözcüğü verilmektedir. Metin arkadaşlık iletisini arkadaş ziyareti konusu ile vermektedir.

Metinde, 19 cümle bulunmaktadır. Bu cümleler arasında konu sürekliliği ve bağdaşıklık sağlanmakta, ileti başarılı bir şekilde sunulmaktadır.

Metinde, '*en güzel şekilde karşılamak, buyur etmek, söz vermek, ikram etmek, selamlamak, davet etmek, hoş geldin demek*' gibi bağıntılı sözcükler bulunmaktadır.

3. sınıf Arapça ve Türkçe ders kitaplarından alınan ve eşdizimsel örüntü çözümlemesi yaptığımız metinlerin hepsinde '*arkadaş*' sözcüğü bulunmaktadır. 5 metinde de ileti, metinsel bir bağdaşıklık içinde sunulmaktadır. Dolayısıyla metinler, tutarlı ve konu sürekliliğinin sağlanması açısından başarılı olarak kabul edilebilirler.

Tüm metinler içinde, kavram alanı sözcüklerine bağıntılı olarak verilen sözcüklerin en çok olduğu metin Lübnan metnidir. Lübnan'dan sonra Türkiye, Ürdün ve Suriye gelmektedir. Libya ders kitabındaki metinde ise ileti verilmekle beraber bilgilendirici bir metin olması dolayısıyla daha az bağıntılı sözcük barındırmaktadır.

Tüm ülke ders kitapları arasında gerek arkadaşlık iletisinin başarı ile verilmesi gerek kavram alanı sözcüklerinin geniş bir alana yayılarak kavratılması açısından en başarılı metin Lübnan metni olduğunu söyleyebiliriz.

4. Sonuç

2. ve 3. sınıf Arapça ve Türkçe ders kitaplarındaki 'Yardımlaşma' ve 'Arkadaşlık' konulu metinlerin eşdizimsel örüntüleme yöntemi ile karşılaştırılması sonucunda bazı benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Arap ülkeleri ders kitaplarındaki metinler Arapça asıllarından Türkçeye çevirilerek aktarıldığı için Arapçanın bazı dilsel özellikleri çevirilere yansımış ve Türkçe ders kitaplarındaki metinlerden farklı, daha uzun cümleler ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni Arapça

¹⁹ el-muhâdese ve'l-kırâ'a ve't-ta'bir ve'n-neşîd,es-saffu's-sâlis el-ibtidaî, C.II, s.58, Suriye, 2002

cümlelerde nokta yerine ‘ve’ bağlacının kullanılmasıdır. Eşdizimsel örüntüleme yönteminin sözcüksel yönden hassaslığı, metne sadık kalmayı gerektirdiğinden metinler arasında dilbilgisel farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Tüm ülke metinlerinde kavram alanı sözcüklerinin kullanımı açısından birbirine yakın sayısal veriler elde edilmektedir. Ancak Lübnan ders kitabı, metnin uzunluğu ve bağıntılı sözcüklerin çok olması bakımından diğer ülke ders kitaplarından ayrılmaktadır.

Sonuç olarak, aynı konu farklı ülkelerdeki ve aynı yaştaki çocuklara verilirken kavramsal açıdan çok büyük farklılıklar olmadığı görülmüştür.

Kaynakça

- Aksan, Doğan. (1998), Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Ankara
- Aksan, Doğan. (2000), Her Yönüyle Dil III, Ankara
- Cin, Recai. (1971), Kavramlar Dizini, TDK Ankara
- el-kırâatu’l-‘arabiyye, es-senetu’s-sâniye-et-ta’limu’l esâsi (1999), Lübnan
- el-kırâatu’l-‘arabiyye, es-senetu’s-sâliye-et-ta’limu’l esâsi (2000), Lübnan
- el-lugatu’l arabîyye lis-saffî’s-sâni mine’t-ta’lim el-esâsi (1998), Libya
- el-lugatu’l arabîyye lis-saffî’s-sâlis mine’t-ta’lim el-esâsi (1998), Libya
- el-muhâdese ve’l-kırâ’a ve’t-ta’bir ve’n-neşîd,es-saffu’s-sâni el-ibtidaî (2002), Suriye
- el-muhâdese ve’l-kırâ’a ve’t-ta’bir ve’n-neşîd,es-saffu’s-sâlis el-ibtidaî (2002), Suriye
- Günay, Doğan. (2001), Metin Bilgisi, İstanbul:Multilingual
- Halliday, M.A.K., Hasan Ruqaiya. (1976), Cohesion In English, Longman, Londra
- Keçik, İlnur-Uzun, Leyla. (2003), Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım, Eskişehir
- Lugatu’l-‘arabiyye, es-saffus’sâni (2003), Ürdün
- Lugatu’l-‘arabiyye, es-saffus’sâlis, (2003), Ürdün
- Oktar, Lütfiye. (1997), XI. Dilbilim Kurultayı: Bildiriler “Çevreye İlişkin Haber Metinlerinin Dilbilim, Sosyal Psikoloji ve İletişim Bilimi Açısından Çözümlemesi”, Ankara ODTÜ
- Özyürek, Hikmet, Kozinoğlu, F. Nilgün (2001), İlköğretim Türkçe Ders Kitabı II, M.E.B. Basımevi, İstanbul
- Taşkın, Nahit Ali, Külekçi, Mehmet Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 3 (2002), Dörtel Yayıncılık, Ankara
- Uzun, Leyla, Neden Anadili Öğretimi? , Nasıl bir Anadili Öğretimi?
<http://modersmal.skolutvecling.se/turkiska/index.htm>
- Yağcıoğlu, Semiramis. (2002), Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler “Sosyoloji Metinlerinde Konu Sürekliliğinin Eşdizimsel Örüntü Açısından İncelenmesi: Edimbilimsel bir yaklaşım” , German (Essen)
- Yağcıoğlu, Semiramis. (2002), Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler “Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanmasında Eşdizimin İşlevi”, German (Essen)